

ство має можливості розробити сам механізм економічних і соціальних регулювань та якщо вплив зовнішніх чинників не є значним та не загрожує подальшому функціонуванню підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адизес И.К. Управля изменениями : произв.-практ. изд. / И.К. Адизес ; пер. с англ. В. Кузин. – Санкт-Петербург : Питер, 2011. – 223 с.
2. Алексеев С.Б. Формування адаптивного управління підприємствами вугільного машинобудування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец.08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / С.Б. Алексеев. – Донецьк, 2003. – 23 с.
3. Вартанов А.С. Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология / А.С.Вартанов. – М. : Финансы и статистика, 2011. – 180 с.
4. Крисько Ж.Л. Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Ж.Л. Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 38–42.
5. Кудлаєнко С.В. Теоретичні основи поняття «адаптація підприємств» / С.В. Кудлаєнко // Вісник ХНУ. – 2009. – № 5. – С. 172–174.
6. Степанова Ю.Л. Результативність адаптації підприємства / Ю.Л. Степанова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2012. – № 24(1). – С. 156–163.
7. Хміль Ф.І. Практикум з менеджменту організацій : [навчальний посібник] / Ф.І. Хміль. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 333 с.
8. Шеметов П.В. Менеджмент: управление организационными системами : [учеб. пособие] / П.В. Шеметов, Л.Е. Чередникова, С.В. Петухова ; 4-е изд., стер. – Москва : Омега-Л, 2011. – 407 с.

УДК 334.722(477)

Гладкий О.В.

*доктор географічних наук,
професор кафедри туризму та рекреації
Київського національного торговельно-економічного університету*

Мірзодаєва Т.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та рекреації
Київського національного торговельно-економічного університету*

Склярів О.О.

*студент
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто сучасний стан форм малого та середнього підприємництва в Херсонській області, а саме модульних підприємств. Проаналізовано фактори, що визначили територіальну диференціацію об'єктів малого і середнього бізнесу в області. Спрогнозовано подальший розвиток модульних підприємств у регіоні, їх вплив на економіку регіону.

Ключові слова: економіка, модульні підприємства, малий та середній бізнес, конкурентоспроможність, поле потенціалу, міські поселення.

Gladky A.V., Mirzodaeva T.V., Sklyarov O.O. РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрено современное состояние форм малого и среднего предпринимательства в Херсонской области, а именно модульных предприятий. Проанализированы факторы, определившие территориальную дифференциацию объектов малого и среднего бизнеса в области. Спрогнозировано дальнейшее развитие модульных предприятий в регионе, их влияние на экономику региона.

Ключевые слова: экономика, модульные предприятия, малый и средний бизнес, конкурентоспособность, поле потенциала, городские поселения.

Gladkey A.V., Mirzodaieva T.V., Sklyarov O.O. THE PROBLEMS OF PROSPECT DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN KHERSON REGION

The current condition of small and medium enterprises so called modular enterprises development in the Kherson region is disclosed. The factors of small and medium enterprises territorial differentiation in Kherson region are explored. The further development of modular enterprises in the region as well as their impact on regional economy is defined.

Keywords: economics, modular enterprises, small and medium enterprises, competitiveness, potential area index, urban settlements.

Постановка проблеми. Економіка України переживає процеси глибокої структурної трансформації та формування ринкового середовища, що розвивається на засадах підприємницької ініціативи, комерційної ефективності виробництва та розширеного доступу до різноманітних економічних ресурсів. Її характерною особливістю стає пріоритетний розвиток малого і середнього бізнесу, що визначається

високими показниками рентабельності і продуктивності праці. Тенденції подрібнення і диверсифікації промислових підприємств притаманні переважній більшості високоіндустріальних країн світу. Модульні (малі та середні) виробництва сприяють широкому впровадженню високих технологій, скороченню частки низькоінноваційних видів діяльності та активізації переходу до постіндустріального етапу

розвитку. В Україні малі і середні виробництва концентруються переважно навколо великих промислових міст у ключових та всебічно розвинених регіонах України, використовуючи економічні переваги від їх синергетичного ефекту. Їх розвиток виступає однією з передумов формування модульності промислового комплексу великих міських поселень, постіндустріальних трансформацій їх господарства, активізації науково-інноваційної діяльності. Дослідження особливостей малого підприємництва в межах регіонів України в наш час набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню характеру розвитку малих і середніх підприємств присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них особливої уваги заслуговують роботи Г.П. Підгрушного, В.І. Захарченка тощо. За кордоном особливості формування модульних виробництв досліджували Д. Харвей, П. Гагет, М. Фуджита та Ж.-Ф. Тісс, В. Гендерсон. Серед зарубіжних учених також слід виділити прихильників постфордистської концепції, які обґрунтували економічну ефективність функціонування модульних виробництв, їх вплив на постіндустріальні процеси, це: В. Ільїн, Ф. Уэбстер, Б. Джессоп, А. Амін, Р. Бойлер, А. Тікел, Дж. Пек та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модульні виробництва сформувались у високорозвинених країнах світу, які стали на шлях постіндустріалізації. На відміну від промислових підприємств середини-кінця ХХ ст., які активно використовували для мінімізації витрат та максимізації прибутку ефект масштабу виробництва, раціоналізацію виробничо-технологічних зв'язків, стандартизацію і конверсію технологічних процесів, модульні підприємства визначаються незначними абсолютними показниками своєї діяльності (малим, дрібнотоварним укладом господарювання, невеликою чисельністю виробничого персоналу) за надвисоких індексів рентабельності і продуктивності праці [5; 8]. Це стає можливим завдяки впливу цілої низки новітніх факторів, притаманних інформаційному суспільству:

1) високій «гнучкості» модульних виробництв, їх здатності пристосовуватись до сучасних змін ринкової кон'юнктури, смаків і уподобань споживачів, новинок науково-технічного прогресу;

2) високому рівню спеціалізації модульного виробництва, яке орієнтовано переважно на глибокосегментовані ринки інноваційної продукції і водночас виступає активним суб'єктом міжнародного ринку товарів та послуг;

3) підвищеній продуктивності праці, за якої колектив підприємства складається з невеликої кількості високопрофесійних всесторонньо кваліфікованих фахівців (50–100 ос.), які працюють чітко і взаємоузгоджено;

4) невеликій площі території підприємства, завдяки чому істотно зменшуються витрати на земельну ренту, що особливо актуально в середовищі великих міст і надміських утворень;

5) скороченню витрат на інженерну підготовку території, систему комунікацій і зв'язку, виробничу інфраструктуру;

6) зростанню процесів автоматизації і комп'ютеризації виробництва, його переважній орієнтації на розробку і впровадження інноваційних технологій, оптимізацію і переоснащення наявних технологічних процесів і ліній;

7) легкості системи управління підприємством, яка складається з невеликої кількості працівників, що більш пристосовані до сприйняття іннова-

цій, нових проектних рішень, здатні швидко переорієнтуватися на виробництво нової продукції, яка на поточний момент виступає конкурентоздатною на світовому ринку.

Основні переваги модульного виробництва було чітко сформульовано та обґрунтовано в рамках постфордистської концепції [5]. Вони полягають, по-перше, у переорієнтації промислових підприємств із традиційних факторів виробництва (природних ресурсів і робочої сили) на новітні чинники господарювання – ресурси уречевленого капіталу та інформації, зокрема на інноваційне устаткування й обладнання, впровадження нових винаходів та випуск високотехнологічної продукції, широке застосування комерційних інформаційних ресурсів внутрідержавного і міжнародного рівня тощо. У результаті цього зростає інтенсивність праці за зменшення чисельності виробничого персоналу.

По-друге, для модульних виробництв характерна тенденція до вертикальної дезінтеграції, тобто до переважного розвитку виробничих зв'язків (як правдо, екстериторіальних) зі сторонніми підприємствами інших галузей господарства. Це стає можливим завдяки всебічній комп'ютеризації виробничого процесу та розвитку інформаційної інфраструктури, яка забезпечує контроль і координацію діяльності модульних виробництв на ринку. На думку Д. Харвея, розвиток модульності пов'язаний із «компресією простору-часу», за якої просторова локалізація підприємства перестає відігравати головне значення на макрорівні і справляє вирішальну роль на мікрорівні, оскільки таке виробництво має знаходитися у середовищі потужних інформаційних потоків і комунікацій [7].

По-третє, модульні виробництва характеризуються гнучкістю, що проявляється в трьох аспектах: 1) гнучкості найманих працівників, які здатні пристосовуватися і змінювати/вдосконалювати свою кваліфікацію в нових умовах; 2) гнучкості виробництва завдяки відмові від серійності і масовості, наближеності до споживача, пристосованості до особливостей його споживання, мінімізації затрат на транспортування, складання і зберігання продукції; 3) гнучкості споживання, яка надає можливість випускати більш різноманітну продукцію і виконувати короткотермінові ексклюзивні замовлення.

Результатом окреслених тенденцій є розвиток і поширення у світі невеликих виробництв, об'єднаних завдяки інформаційним технологіям у більш крупні компанії і навіть у ТНК. Такі підприємства розвиваються в середовищі підвищеної контактності і комунікативності, наближеності до споживачів, ліній транспорту і зв'язку, комерційної активності, доступу до ринків висококваліфікованої робочої сили тощо. Ці передумови найбільш повно і ефективно поєднуються в межах великих міст і надміських утворень. Саме в цих точках простору досягається оптимальний для функціонування модульних виробництв набір факторів, що має вирішальне значення для розвитку промислового комплексу країни в цілому.

Зазначені вище процеси стають усе більш актуальними і для України, яка взяла курс на ринкові трансформації господарства та євроінтеграцію. Наша держава володіє достатніми науковими та інтелектуальними ресурсами, вагомими досягненнями на міжнародній арені у сфері електроніки та електротехніки, літакобудування і космічної галузі, необхідними для активізації процесів створення модульних виробництв. Однак однією з основних передумов

реалізації цих задумів є розвиток підприємництва і комерційної діяльності у промисловості, особливо в рамках малих і середніх підприємств [3].

Важливим напрямом економічних реформ в Україні є створення сприятливого середовища формування та функціонування малих та середніх підприємств, яке є основою для розв'язання першочергових соціально-економічних проблем бізнесу. Серед них можна назвати: прискорення структурної перебудови економіки; забезпечення насиченості ринку товарами та послугами; створення конкурентного середовища; істотне поповнення місцевих бюджетів; створення додаткових робочих місць; вирішення питання зайнятості в кризових регіонах, які є потенціальними осередками високого рівня структурного безробіття; поліпшення загальних параметрів інвестиційного клімату; забезпечення ефективного використання місцевих сировинних ресурсів.

Таким чином, дуже важко переоцінити необхідність розвитку підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ) у регіонах України. За даними Держкомстату, сегмент МСБ дає в Україні лише 7% ВВП. Проте цікавим є інший факт: малий та середній бізнес нині працевлаштовує 60% населення. Через це варто зазначити основні проблеми у розвитку МСБ на сучасному етапі в Україні:

1) неопрацьованість законодавства як із питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;

2) високі податки, що змушують деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;

3) недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств;

4) відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;

5) недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;

6) обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;

7) недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності.

Отже, на сучасному етапі розвиток підприємств МСБ дуже сильно загальмовується, а через це в економіці України можна казати про стагнаційні явища.

Проаналізувавши проблеми та застосувавши системно-структурний підхід, який розглядає будь-який об'єкт чи явище у вигляді складної системи із множиною елементів та полігалузевими зв'язками між ними, автори визначились із тим, що для розвитку економіки потрібно розглядати перспективи її окремих елементів (у нашому випадку регіонів), зокрема

Херсонської області як регіону України із нетиповою спеціалізацією виробництва (аграрне виробництво, машинопромисловий комплекс, сільськогосподарське машинобудування та електроенергетика).

У цілому така спеціалізація підприємств МСБ відповідає природно-географічним та суспільно-географічним умовам Херсонської області, а отже, дає змогу додатково використовувати вигідні умови та фактори, що впливають на розміщення виробництва, а саме: 1) наближеність до узбережжя Чорного та Азовського морів; 2) наявність Дніпра як міжнародної транспортної і торгової артерії; 3) наявність високородючих алювіальних ґрунтів; 4) сприятливі кліматичні умови; 5) довгий безморозний і вегетаційний періоди; 6) великі за площею малозаселені території (21 811 км² (76,7%) від загальної площі області є малозаселеними); 7) розташування у межах міжнародних транспортних коридорів (Е58, Е97, Е105); 8) компактність регіону; 9) продукування вузькокваліфікованих високоспеціалізованих кадрів (Херсонська державна морська академія); 10) висока щільність населення у міських поселеннях (для міст обласного значення вона дорівнює 2 098 ос./км²); 11) високий рівень міжрегіональних зв'язків; 12) наявність ребрендингових заходів для інвесторів.

За даними Держкомстату, у Херсонській області на кінець 2013 р. функціонувало майже 8 100 малих та середніх підприємств, що на 6%, або на 460 одиниць, більше, ніж у 2012 р. (2,1% від загальної кількості підприємств по Україні), на яких було зайнято понад 90 тис. ос. (94,8% до загальної кількості зайнятих працівників в області). Порівняно з 2012 р. кількість зайнятих працівників зменшилась на 8,4% (на 8 253 ос.). Таким чином, спостерігається обернена пропорційність: зі збільшенням кількості підприємств МСБ зменшується кількість зайнятих працівників. З одного боку, це може свідчити про модернізацію та інноваційність виробництва на підприємствах, а з іншого – про зменшення державного фінансування та пільг, які надаються підприємствам МСБ. На жаль, більшість підприємств МСБ зазнають фінансових утисків із боку держави та великих фінансово-промислових груп і монополістичних об'єднань, які контролюють ринок.

Для підтвердження важливості розвитку підприємств МСБ можна використати статистичні дані (табл. 1):

Із проведених розрахунків можна зробити висновки про домінуюче положення малих та середніх підприємств, порівняно з великими, що викликано чинниками, які зазначені вище. Загальний обсяг реалізованої продукції малими та середніми підприємствами становив 87,7% від загальнооблас-

Таблиця 1
Загальна характеристика малих та середніх підприємств у Херсонській області за 2013 р.

Херсонська область	Усього	із них, %			
		Малі	Середні	Великі	Малі+Середні
Кількість підприємств, одиниць	8104	96,2	3,7	0,1	99,9
Кількість зайнятих, осіб	94957	42,4	52,4	5,2	94,8
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	26993,68	40,8	46,9	12,3	87,7

Таблиця 2

Розподіл модульних підприємств за галузями (од.)

Херсонська область	МСБ, од.	Модульні, од.	Промисловість, од.	Торгівля + ремонт автотранспорту, од.	Сільське+лісове господарство, од.
Міські поселення	5476	2907	865	1893	80
Сільська місцевість	2623	2501	106	43	2421
Усього	8099	5408	971	1936	2501

ного та 1,02% від загальнодержавного значення. Надходження до бюджету області від діяльності малого і середнього підприємництва за I півріччя 2014 р. становили 66,1 млн. грн., що на 6,7% більше порівняно з відповідним періодом минулого року (61,9 млн. грн.). У 2013 р. на 10 тис. ос. наявного населення Херсонської області припадало 76 малих та середніх підприємств (по Україні – 86 підприємств). Проти 2012 р. кількість малих та середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. ос. наявного населення у Херсонській області збільшилась на 7%.

Херсонщина – область, яка спеціалізується на аграрному виробництві, рибпромисловому комплексі, сільськогосподарському машинобудуванні та електроенергетиці. Якщо обсяг реалізованої продукції в регіоні малими та середніми підприємствами становить лише 1%, чи є сенс розглядати перспективи їхнього розвитку? На нашу думку, за сучасних скрутних соціально-економічних умов в Україні кожен відсоток прибутку важливий для стабілізації економіки держави. Через це існує потреба у порівнянні Херсонської області з іншими регіонами, які належать до одного типу. Це дає нам можливість визначити пріоритети розвитку як у галузевому, так і в територіальному аспектах. Серед регіонів-сусідів за кількістю малих та середніх підприємств на 10 тис. ос. наявного населення Херсонщина знаходиться всередині рейтингу (рис. 1).

Отриманий графік свідчить про досить привабливий інвестиційний клімат у регіоні, який має вирішальний характер для розміщення підприємств МСБ. Своєю чергою, Херсонська область не в змозі активно приваблювати значну кількість інвесторів, оскільки вони не отримають бажаних доходів, що сповільнює розвиток МСБ.

Оскільки будь-які об'єкти змінюються як у часі, так і у просторі, то вартим уваги є розподіл виробництва підприємств малого та середнього бізнесу в межах адміністративних районів Херсонської області. Хоча територія і розташована в одній природній зоні та має приблизно однаковий розподіл щільності населення, є сенс визначити і проаналізувати територіальну диференціацію підприємств МСБ, за якою можна визначити привабливі для розвитку МСБ райони (рис. 2).

В основу картосхеми було покладено показники кількості малих та середніх підприємств на 10 тис. ос. наявного населення по районах та містах обласного значення в Херсонській області за 2013 р. Авторами було здійснено типізацію адміністративних районів за кількістю підприємств МСБ. Усі райони були поділені на три типи: із низьким (0–60 оди-

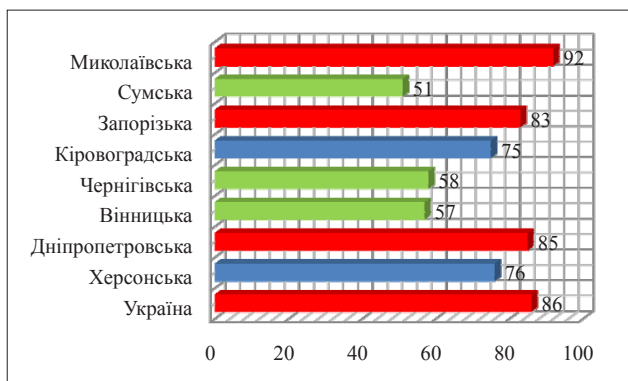

Рис. 1. Кількість підприємств МСБ на 10 тис. ос. наявного населення в розрізі регіонів України в 2013 р., од.

ниць), середнім (61–100 одиниць) та високим (101–114) рівнями розвитку підприємств МСБ.

До першого типу належать Нововоронцовський, Великоолександрівський, Бериславський, Білозерський, Голопристанський, Цюрупинський, Каховський, Каланчацький, Чаплинський, Новотроїцький та Генічеський райони. Характерними рисами цих районів є наближення до великих міст, які більш привабливі для діяльності МСБ (Білозерський, Голопристанський, Каховський, Цюрупинський, Каланчацький, Чаплинський і Бериславський) та тяжіння до великих міст інших регіонів України (Нововоронцовський, Великоолександрівський, Новотроїцький і Генічеський).

Другий тип представлений Високопільським, Великолепетиським, Горностаївським, Нижньосірогозьким, Іванівським та Скадовським районами і містами Каховка та Нова Каховка. Для цього типу притаманні специфічні риси: приморське положення, що дає змогу розвивати портове поліфункціональне господарство (Скадовський) і потужна база агропромислового комплексу (інші райони). Для міст обласного значення характерні зовсім інші ознаки: здатність до розширення площі за рахунок приміських територій; знаходження в межах міських рад, а не обласних; наявність кваліфікованої робочої сили, розвиненої виробничої і транспортної інфраструктур; наближеність до енергоресурсів; централізоване положення щодо до території області.

У третьому типі виділяється Верхньорогачицький район та місто Херсон. Херсон як обласний центр має найкращі умови для розвитку виробництва підприємств МСБ, оскільки він виконує важливі політико-адміністративні, регуляторні, кредитно-фінансові, виробничо-функціональні та соціально-демографічні заходи. Крім того, у межах Херсонської міської ради є територія площею 300 км² яка спеціалізується на сільськогосподарському виробництві. На відміну від інших районів області Верхньорогачицький район має високий рівень розвитку підприємств МСБ завдяки інтенсивно та інноваційно розвиненому сільському господарству (вирощування селекційних високоврожайних зернових культур) і рибному господарству, продукція якого відома за кордоном (ТОВ «Лиман»). Таким чином, отримана картосхема висвітлює сучасний стан діяльності підприємств МСБ у Херсонській області.

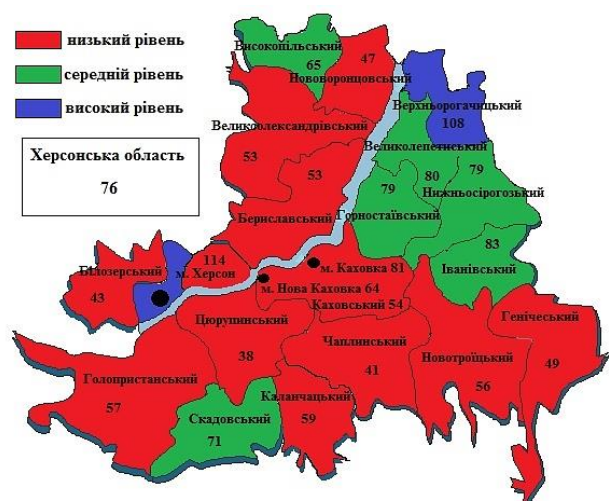

Рис. 2. Кількість малих та середніх підприємств на 10 тис. ос. наявного населення по районах та містах обласного значення Херсонщини в 2013 р.

Провідні підприємства малого та середнього бізнесу на території Херсонської області почали розвиватись за модульним принципом, тобто в них питома вага капіталізації, інноваційності та рентабельності набагато вища за звичайні малі та середні підприємства. Риси, що притаманні цим підприємствам, описані вище. Із загальної кількості МСБ Херсонської області, на нашу думку, 5 408 належать до модульних (66,77% від кількості підприємств МСБ). Для модульних підприємств Херсонської області найбільш привабливою є діяльність у сфері сільського, лісового та рибного господарства, а також оптової та роздрібною торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів.

Оскільки модульні підприємства становлять основу для перспективного розвитку МСБ регіону, то є сенс охарактеризувати подальші тенденції їх розвитку для міських поселень та сільської місцевості (табл. 2, 3).

Міські модульні виробництва спеціалізуються в галузі промисловості, рибного господарства, оптової та роздрібною торгівлі та ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. Загальна кількість міських модульних підприємств дорівнює 2 907 одиницям (53,7% від усіх модульних та 35,9% від усіх підприємств МСБ).

Модульні підприємства сільської місцевості спеціалізуються на сільському та лісовому господарстві, які розвиваються під впливом новітніх технологій та інновацій. Своєю чергою, таких підприємств нараховується 2 501 од. (46,3% від усіх модульних та 30,9% від усіх підприємств МСБ).

Окрім вигідних умов та факторів, які сприяють діяльності підприємств МСБ у міських поселеннях та сільській місцевості, треба зазначити вплив об'єктів інфраструктури, яких у реєстрі Херсонської області нараховується 175 (рис. 3), проте з яких лише 19 займаються інвестиційними процесами в області. А частка інвестиційних фондів і компаній становить лише 10,8%, чого явно недостатньо, оскільки саме інвестиційні установи є «локомотивами» розвитку малого та середнього підприємництва. На жаль, сумарна частка бізнес-установ і технопарків становить 2,8% із діаграми, що подана нижче, що унеможливило їх вплив на установи МСБ.

Окрема категорія – громадські об'єднання (ГО), частка яких становить 41,7%. Згідно з чинним законодавством України, ГО – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Найчастіше вони носять профспілковий характер, тобто є неприбутковими організаціями і взагалі не в змозі впливати на розвиток малого та середнього бізнесу або ж впливають опосередковано, створюючи зв'язки між підприємствами. Своєю чергою, досить значна частка консультативних об'єктів (22,8%), які також мінімально впливають на розвиток МСБ у зв'язку із конкурентністю підприємницького середовища та створення монополістичних бізнес-об'єднань.

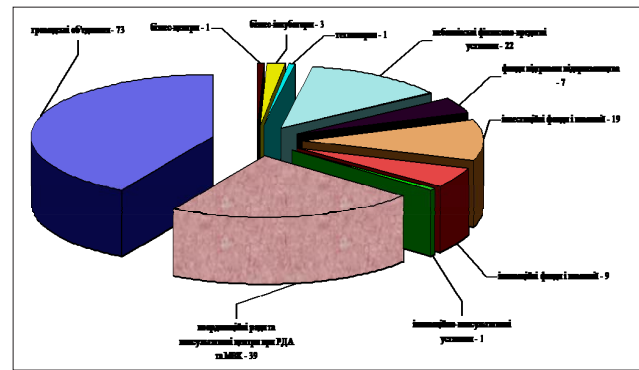

Рис. 3. Кількість об'єктів інфраструктури, що підтримують підприємництво у Херсонській області, 2013 р.

Звичайно, більшість об'єктів інфраструктури впливає на розвиток малого та середнього бізнесу, проте їх вплив за відсутності стартового капіталу та розвинутої кредитно-фінансової системи дуже обмежений. Тому автори звертають увагу на фінансовий фактор розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема на спеціалізовані фінансово-кредитні установи, що спрямовані на підтримку підприємництва в регіоні. За підтримки Німецько-Українського фонду в рамках проекту «Програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості» фінансово-кредитну підтримку підприємництву області надають банки-партнери: «Укрзгазбанк», «Златобанк», «Банк «Київська Русь», «Банк «Національний кредит», «Мегабанк», «УПБ». За статистичними даними, із 2012 по 2014 р. спостерігається суттєве зменшення обсягів фінансових надходжень до об'єктів малого та середнього підприємництва (рис. 4).

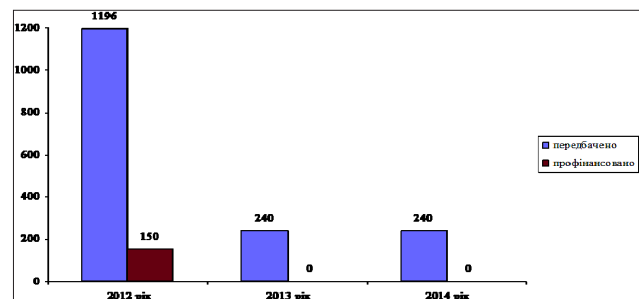

Рис. 4. Обсяги фінансового забезпечення заходів, спрямованих на фінансово-кредитну підтримку підприємництва Херсонської області в 2012–2014 рр., тис. грн.

На рис. 4 можна побачити, що діяльність фінансово-кредитних установ Херсонської області в останні роки мало пов'язана із підтримкою малого та середнього бізнесу. На нашу думку, це спричинено складними соціально-економічними умовами та дуже розосередженим розподілом бюджетних коштів. Станом на 01 червня 2014 р. банківськими установами

Таблиця 3

Розподіл модульних підприємств за галузями (%)

Херсонська область	МСБ,%	Модульні,%	Промисловість,%	Торгівля+Ремонт автотранспорту,%	Сільське+лісове господарство,%
Міські поселення	67,6	53,7	89,0	97,8	3,2
Сільська місцевість	32,4	46,3	11,0	2,2	96,8
Усього	100	100	100	100	10

області надано кредитів господарським товариствам на суму 2 072,6 млн. грн., фізичним особам – підприємцям – 111,9 млн. грн., фермерським господарствам – 86,5 млн. грн., приватним підприємствам – 223,1 млн. грн.

Пріоритетність розвитку підприємств малого та середнього бізнесу можна визначити за допомогою поля потенціалу, яке показує територіальний розподіл та можливі перспективи розвитку закладів МСБ. В основу картосхеми були покладені математичні розрахунки кількості малих та середніх підприємств на 10 тис. осіб наявного населення по районах та містах обласного значення Херсонщини в 2013 р. (рис. 5).

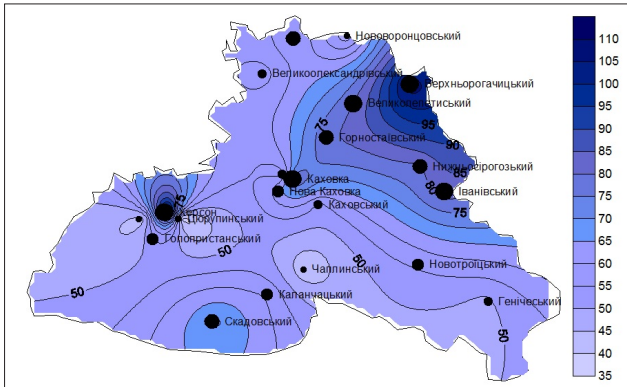

Рис. 5. Поле потенціалу малого і середнього бізнесу адміністративних районів та міських поселень, 2013 р.

У результаті отриманого поля потенціалу, що побудоване за допомогою методу крігінгу, можна зробити аналіз територіальної диференціації закладів МСБ та визначити можливі перспективи їх розвитку. У Херсонській області виділяється чотири ядра найбільшої локалізації підприємств малого та середнього бізнесу: Херсонський (м. Херсон), Скадовський (м. Скадовськ), Каховський (м. Каховка) і Верхньорогачицький (сmt. Верхній Рогачик), кожен з яких має найбільшу кількість модульних підприємств, які відрізняються своєю спеціалізацією. Модульні підприємства херсонського ядра спеціалізуються на виробництві промислової продукції, ремонті автотранспортних засобів і поліграфії. Своєю чергою, модульні підприємства, що тяжіють до скадовського ядра, здебільшого розвивають портове господарство Чорноморського узбережжя Херсонщини. Каховське поліцентричне ядро, що складається з Каховського і Новокаховського промислового вузлів, спеціалізується на промисловому виробництві, енергетиці і частково на сільському господарстві (виноградники). Останнє ядро – Верхньорогачицьке – є моноспеціалізованим, його модульні підприємства займаються інтенсивним сільським і рибним господарством.

Отримані результати свідчать про те, що ядра найбільшого скупчення сформувалися за найвигідніших умов: наявність висококомунікативного середовища; підвищений рівень контактності між модульними підприємствами; ефективно діюче бізнес-середовище і формування високого економічного прибутку.

Оскільки зазначені ядра є рушійною силою економіки регіону, то варто зазначити їх пріоритетність для розвитку підприємств малого та середнього бізнесу. Через те, що сучасний стан підприємств МСБ визначає майже всю господарську діяльність в області (99,9% від усіх промислових підприємств у регіоні), то, відповідно, розвиток модульних під-

приємств як частини всіх МСБ повинен бути одним із найголовніших пріоритетів у формуванні економічного потенціалу Херсонщини. Вплив модульних виробництв на об'єкти МСБ можна проілюструвати в таких напрямках: 1) підвищенні рівня конкурентоспроможності у регіоні; 2) формуванні ринкової конкуренції; 3) затвердженні прозорості фінансової діяльності; 4) підвищенні ринкової гнучкості підприємств; 5) поширенні кооперації та комбінування; 6) створенні торговельних і корпоративних об'єднань; 7) зростанні рівня соціально-економічного розвитку територій; 8) залучення інвестиційних надходжень; 9) пошуку нових торговельних ринків; 10) збільшенні рівня рентабельності; 11) модернізації й амортизації устаткування; 12) активної співпраці виробничої і невиробничої сфер.

Беручи до уваги те, що модульні підприємства є основою для майбутнього розвитку промислового а регіону, є сенс визначити перспективи їх розвитку: 1) стрімке збільшення частки модульних підприємств серед об'єктів МСБ; 2) поступове зростання зон «модульності» ядер; 3) розширення моноспеціалізованих виробництв під впливом інформатизації та глобалізації; 4) поява нових зон тяжіння у регіоні (Іванівський, Голопристанський райони); 5) підвищення рівня рентабельності; 6) збільшення кількості зовнішніх зв'язків серед модульних підприємств; 7) підвищення конкурентоспроможності; 8) зростання інвестиційних компаній і фондів; 9) збільшення кількості пільгових кредитів і фінансової допомоги; 10) поява надядерних модульних утворень, шляхом поєднання окремих ядер розвитку (Херсонсько-Скадовсько-Каховський у вигляді трикутника із 8 містами регіону); 11) зростання ролі Херсонської області у міжрегіональному поділі праці; 12) перенесення додаткових виробництв у регіон через вигідні фактори і умови; 13) зменшення рівня депресивності та стагнаційних явищ в області.

Висновки. Таким чином, на основі проведених досліджень можна виділити декілька основних напрямів розвитку малих промислових підприємств ключових регіонів України на шляху до формування модульного виробництва. Виявлена нами тенденція до спеціалізації підприємств на продукції машинобудування передусім потребує закріплення і створення сприятливих умов (пільгове кредитування, субсидування, вирішення земельних проблем) для подальшого розвитку. Особливо це має стосуватися тих малих машинобудівних підприємств, які розробляють і поширюють інновації, сприяють технічному переоснащенню і модернізації наявних галузей виробничої і невиробничої сфер регіонів. Найбільш ефективно ці механізми будуть діяти в рамках технополісів, технопарків і бізнес-інкубаторів.

По-друге, серед малих підприємств має здійснюватися поступовий перехід на ринкові конкурентні механізми розвитку. Виконання цих завдань потребує зменшення рівня корпоратизації і олігополізації малого підприємництва шляхом надання йому можливості самостійно обирати стратегію підприємницької діяльності, шукати партнерів, суміжників і споживачів виходячи з об'єктивної дії законів ринку [2]. Це дасть можливість наблизити кількість малих підприємств у розрахунку на душу населення до оптимальних показників, значно посилити їх орієнтацію на масового споживача, підвищити рівень конкурентоздатності продукції, а також міжнародну орієнтованість малого бізнесу. Також ринкові важелі розвитку сприятимуть оптимізації структури видів економічної діяльності, зростанню частки сучасних

високоприбуткових підприємств, які є в ключових регіонах нашої держави, за умов створення сприятливого комерційного середовища отримують значно більші переваги розвитку, ніж низькотехнологічні, сировинно- та енергоємні виробництва [1; 6].

По-третє, малі підприємства потребують формування гнучкого ринку високопрофесійних фахівців, широкого залучення до процесу виробництва інтелектуального і творчого потенціалу працівників. Це стане можливим за умов прозорості ринку праці, забезпечення відповідної підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах країни, надання державних гарантій соціального захисту працівникам малих підприємств, створення для них відповідних високих стандартів праці і проживання. Реалізація зазначених пропозицій є основою для подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

УДК 640.2:338.486.2

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Захарченко В.І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України / В.І. Захарченко. – Вінниця : Гіпаніс, 2004. – 547 с.
2. Корпорации // Гвардия. – 2006. – № 10. – С. 74–97.
3. Підгрушний В.П. Промисловість і регіональний розвиток України (теорія та практика суспільно-географічного дослідження) : автореф. дис. ... доктора геогр. наук : спец. 11.00.02. / В.П. Підгрушний ; Інститут географії НАН України. – К., 2007. – 40 с.
4. Соціально-економічний аналіз Херсонської області, 2013. – 121 с.
5. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
6. Fujita M., Thisse J.-F. Economics of Agglomeration: cities, industrial location and regional growth. – Cambridge, Cambridge University Press, 2004. – 466 p.
7. Harvey Davis Social Justice and the City. – New York, 1996. – 336 p.
8. Jessop B. The future of the capitalist state. – Cambridge: Polity; Maiden, MA, 2002. – 157 p.

Горина Г.О.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародної економіки і туризму

Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЯКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто основні аспекти управління системою якості на підприємствах туристичної галузі, зокрема вимоги до системи якості в туристичному бізнесі, що регламентовані законодавчими актами, державними та міжнародними стандартами, принципи та завдання управління якістю на туристичних підприємствах тощо. Встановлено основні відмітні риси управління системою якості підприємств туристичної галузі. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів управління системою якості підприємств туристичної галузі.

Ключові слова: якість, система якості, система управління якістю, туристичний бізнес, політика у сфері якості, відповідальність керівництва.

Горина А.А. ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА ПРЕДПРИЯТИЙ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ

В статье рассмотрены основные аспекты управления системой качества на предприятиях туристической отрасли, в частности требования к системе качества в туристическом бизнесе, регламентированные законодательными актами, государственными и международными стандартами, принципы и задачи управления качеством на туристических предприятиях и т. д. Установлены основные отличительные черты управления системой качества предприятий туристической отрасли. Обоснована необходимость совершенствования механизмов управления системой качества предприятий туристической отрасли.

Ключевые слова: качество, система качества, система управления качеством, туристический бизнес, политика в области качества, ответственность руководства.

Gorina A.A. FEATURES OF QUALITY MANAGEMENT SYSTEM OF TOURISM INDUSTRY ENTERPRISES

The article discusses the main aspects of quality management system in the enterprises of the tourism industry, in particular the requirements of the quality system in the tourism business, regulated by legislative acts, national and international standards, guidelines and quality control problems at tourist facilities, etc. The basic distinctive features of the quality management system of enterprises of the tourism industry are set. The necessity of improving the system of quality control mechanisms enterprises of the tourism industry is proved.

Keywords: quality, quality system, quality management system, tourism, quality policy, the responsibility of leadership.

Постановка проблеми. Особливу роль у розвитку сучасної світової економічної системи відіграє туристичний бізнес. Його становлення в державі набуває значення необхідної умови для вирішення складних питань щодо соціально-економічного розвитку. Такі перспективи розвитку туристичних підприємств зумовлюють наявність високого рівня конкуренції в даній галузі. В умовах конкурентної боротьби пріоритетним напрямом політики розвитку туристичного підприємства стає якісний сервіс, що дає змогу збільшувати кількість лояльних споживачів та позитивно впливає на імідж підприємства. Нині найбільш важ-

ливим елементом побудови якісного сервісу туристичного підприємства є управління системою якості. Саме ефективна система управління якістю на підприємстві туристичної галузі є фактором, що дає змогу оцінити його популярність та спроможність задовольнити потреби споживачів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку систем управління якістю, що застосовуються в даний час, зробили зарубіжні вчені: У.А. Шухарт, Е. Демінг, Ф.Б. Кросбі, Я. Монд, Г. Роминг, Г. Тагуті, А.В. Фейгенбаум, К. Ішикава, Дж.М. Джуран, Е. Акао, Т. Конті, С. Мідзуно,